

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 107 1986

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör var väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-22-00884-5 (häftad)

ISBN 91-22-00886-1 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1987

Övriga recensioner

Karl-Ivar Hildeman: *Tillbaka till balladen. Uppsatser och essäer*. Skrifter utg. av Svenskt visarkiv 9. Sthlm 1985

Med Karl-Ivar Hildemans avhandling *Politiska visor från Sveriges senmedeltid* (1950) inleddes ett nytt skede i svensk visforskning. Sin akademiska karriär hade författaren börjat som historiker, vilket fortsättningsvis kommit att prägla hans insatser som litteraturhistoriker. I centrum för hans visundersökningar har stått relationen mellan text och historiska fakta. Även hans andra bok, *Medeltid på vers* (1958), ägnades delvis åt vismaterial, och Hildeman var självskrivnen som författare till kapitlet *Ballad och vislyrik*, när *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria* tillkom på 1950-talet. Hans framställning där har genom åren behållit sin klara auktoritet. När den långt mer än hundraåriga utgåvan *Danmarks gamle Folkeviser* gick in i sitt avslutningsskede, var det naturligt att Hildeman tillkallades för att bidra med kommentarer till historiska visor.

Trots sin ställning som en av Nordens ledande balladforskare kom Hildeman att vända sig mot andra forskningsområden, främst genom sina arbeten om Erik Axel Karlfeldt. Men med sitt deltagande i internationella balladkonferenser visade han att intresset höll i sig. När nu den vetenskapliga utgåvan av det svenskspråkiga balladmaterialet äntligen kommer ett stycke på väg (bd 1 1983, bd 2 1986) behövs hans insatser för kommenteringen av de historiska visorna i bd 6 (som beräknas utkomma närmast efter bd 2). Förberedelserna för dessa kommentarer har återfört författaren till balladfältet. Den nya boken, *Tillbaka till balladen*, innehåller till väsentliga delar utförligare resonemang kring de problem, som får sin närmare belysning i dessa kommentarer. Boken innehåller emellertid även ett kapitel om balladpastisch hos Olof von Dalin och kapitlet *Nidvisa*, vilket i likhet med avsnittet *Balladstilens utveckling och upplösning* varit tryckt tidigare.

Till de medeltida balladerna räknar vi traditionellt visor med sinsemellan mycket olika innehåll, från naturmytiska visor till skämtvisor. Karl-Ivar Hildemans intresse har i första hand gällt de s.k. historiska visorna, vilket kan sägas göra hans situation något speciell. De historiska visorna bildar den minsta gruppen i det svenska balladmaterialet, omfattande inte fler än 11 visor. Till yttermera visso gick dessa mycket tidigt ur den levande traditionen, endast Drottning Dagmars död (SMB 57) kan någotsånär följas i uppteckningar in på 1900-talet. I övrigt finns bara ett par mindre fragment från sen tid. Uppenbarligen har dessa visor inte i särskilt hög grad kunnat fånga den balladsjungande allmänhetens intresse; naturmytiska visor och riddarvisor har varit mera fantasieggande. Med denna begränsning kunde man lätt få en skev syn på balladgenren som helhet. Hildeman har dock även studerat visorna på bredare front, vilket bl. a. avsatt kapitlet om balladstilen.

Inriktningen på historiska och politiska visor gör att författaren framför allt behandlar frågor som rör texternas förhållande till andra källor, deras datering och ev. partiskhet, tendens. Det är genom sitt grepp om dessa problem och genom sin kritiska stringens som Hildeman gjort sina för svensk balladforskning så viktiga insatser. Med kraft har han avvisat tanken på att man skulle kunna rekonstruera visans urform. Dateringsresonemangen strävar han alltid efter att hänga upp på så säkra omständigheter som möjligt, vilket kräver stor försiktighet på ett fält där materialet oftast är mycket bräckligt.

Balladens ålder är ju överhuvudtaget ett kardinalproblem. En fördel med att ta sig an just de historiska visorna, menar Hildeman, är att man i fråga om dessa har andra daterbara omständigheter att ty sig till. I DgF 132 är det t. ex. inte bara Drottning Dagmars ankomst som böhmisk prinsessa till Danmark utan även hennes make Valdemar II:s enögdhet. Den senare bekräftas nämligen av en annan källa. Kungen hade förlorat sitt öga i strid – dock först 15 år efter Dagmars död. I balladen har enögdheten blivit till ett spännande motiv: bruden finner kungens utsända frieriombud mer tilltalande än brudgummen in spe.

Det är uppenbart att man inte kan datera denna visa alltför nära Dagmars och Valdemars livstid. Men hur långt fram i tiden kan man gå? Hildeman menar att sund skepsis kräver att man ställer just denna fråga: Hur *ung* kan visan vara? Han kan nu visa att kunskapen om den enda påtagliga detaljen (det förlorade ögat) kan vara hämtad ur skriftlig källa. Därmed är det öppet att gå mycket långt fram i tiden, dock med stopp någon gång efter 1400-talets mitt, eftersom visan sätter spår i en annan visa från den tiden. Tillkomsten kan dock tryggt förläggas ett gott stycke längre tillbaka i tiden; här räknar Hildeman med rätta med att spridningen till andra nordiska länder förutsätter en viss tids vandring i traditionen.

Även behandlingen av andra visor karakteriseras av författarens skepsis mot spekulationer och lättköpta slutsatser. Var sitt kapitel ägnas åt ytterligare två visor om Drottning Dagmar (SMB 57 och 58), brudrovvisorna (SMB 59–61) och Sturevisan (SMB 62).

Visst är det lätt att hålla med författaren om att historiska fakta som skymtar i dessa visor ger fingervisningar om hur de skall dateras, men man måste samtidigt konstatera att det sällan är några exaktare tidsfästningar det blir fråga om. Visan om Vreta klosterrov måste vara tillkommen först sedan minnet av Magnus Ladulås hunnit falna men ändå inte så långt efter det att den tradition, som hävdats att Sverker II:s dotter Elin skulle ha enleverats av Sune Folkesson råkat i glömska. Med dylika förutsättningar hamnar man diffust på 1300-talet.

I själva verket är ju de historiska visorna i regel föga historiska. Hildeman kallar dem ofta historiserande, en

del t. o. m. riddarvisor. Klassificeringen av vissa visor som »historiska» har i folkviseforskningens praxis gjorts på allt för lösa grunder. Värdet av Hildemans dateringsresonemang består ändå. De kan sålunda fungera som ett memo för de (företrädesvis danska) forskare som nyligen velat göra balladen betydligt yngre än man vanligen föreställt sig och t. o. m. förvisa kanske lejonparten från medeltiden. Men även i övrigt behåller Hildemans granskningar sitt värde tack vare den intensiva analytiska genomlysningen av texterna.

I kapitlet om balladstilen visar Hildeman att han håller fast vid sin uppfattning från Ny ill. litt.-hist., att det är i högmedeltiden som balladen har sitt ursprung. Motiven och de språkliga formerna visar att den är formad i aristokratisk miljö under katolsk tid. Författaren menar sig kunna följa balladstilen från det högmedeltida stadiet fram genom senmedeltiden och finner då, att den går mot sin upplösning. Framför allt får man skylla denna förändring, som i detta perspektiv är lika med försämring, på det inflytande som kommer från olika slag av senmedeltida visdiktning. Emellertid tror jag att Hildemans övergripande teckning av balladstilens utveckling är grundad på ett alldeles för smalt material för att kunna godtas. Men man lär å andra sidan inte kunna komma längre vad gäller balladens äldsta tid, ty de samtida källorna tryter. Och i fråga om stilanalys hamnar man därmed på mycket osäker mark.

Hildeman har under decennier förblivit sitt visstoff och sina principer trogen. Samtidigt har balladforskningen dock tagit något steg framåt. Den är f. n. mindre litteraturhistorisk än den någonsin varit, i stället har en mer folkloristiskt inriktad forskning ställt balladens liv i traditionen klarare i centrum. Ett nytt intresse för traditionshistorien var nödvändigt för att den välbehövliga utgåvan av det svenskspråkiga materialet skulle komma i gång. Likaså har denna intresseinriktning – liksom i Europa i stort – kommit att ge nytt bränsle åt debatten om vad en ballad egentligen är och om hur den uppkommit. I detta läge har Hildemans typ av forskning måhända inte längre samma aktualitet. Andra vägar tar över. Men hans metodiska lärdomar och analytiska resultat förblir i väsentliga stycken bestående – de efterkommande till exempel.

Sven-Bertil Jansson

Sveriges Medeltida Ballader. Utgivna av Svenskt Visarkiv. Band 2. *Legendvisor. Historiska visor.* Almqvist & Wiksell International 1986.

Erikskrönikan. Redigering, inledning och kommentar: Sven-Bertil Jansson. Tidens förlag 1985.

Andra bandet av *Sveriges Medeltida Ballader (SMB)* upp-tar arton legendvisor och elva – mer eller mindre – historiska visor. Eftersom editionsprinciperna utförligt relaterades i en anmälan av *Band I* (Samlaren 1984, s. 135 f.) skall här enbart noteras det fortsatta noggranna angivan-det av traditionsbärare; upptecknandet av »folkvisorna» åter har ju ofta nog skett av akademiskt skolade hembygdsvetenskare. En nu i *Band I* återopad undersökning härvidlag är R. Bjersbys *Traditionsbärare på Gotland vid*

1800-talets mitt. En undersökning rörande P. H. Säves sagesmän (Uppsala 1964).

Sven-Bertil Jansson, tillsammans med Bengt R. Jansson ansvarig för textederingen av balladerna, presenterar i en läsarvänlig utgåva *Erikskrönikan*. Rolf Pippings vetenskapliga utgåva av den bästa handskriften finns i *Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet*, 68, 1963. Jansson företar nu smärre modifieringar av texten; en normalisering av texten betraktar han för den delen som knappast genomförbar. Vad han gör är att sätta in skiljetecken liksom att företa några mindre ingrepp i stavningen. Texten har dessutom delats upp i mindre avsnitt som försetts med rubriker. Därjämte ges ordförklaringar. En inledning liksom en kommentar bidrar i hög grad till att underlätta läsningen av ett av våra väl mest inflytelserika verk, »ett slagnummer för så många av våra populärhistoriker, från Anders Fryxell till Vilhelm Moberg». Det senaste vetenskapliga inlägget om Erikskrönikan har gjorts av Kjell Kumlien som i sin skrift *Historieskrivning och kungadöme i svensk medeltid* (Sthlm 1979) hävdar att franciskanerklostret i Stockholm kan ha varit den plats där Erikskrönikan slutredigerades. Där fanns annalmaterial som ofta går igen i framställningen.

Ulf Wittrock

Tore Wretö: *Folkvisans upptäckare. Receptionsstudier från Montaigne och Schefferus till Herder.* (Acta Universitatis Upsaliensis. Historia litterarum 14.) Uppsala 1984.

Liksom i sin närmast föregående bok *Det förklarade ögonblicket* (om idylldiktningen) strävar Tore Wretö med *Folkvisans upptäckare* efter att belysa en väsentlig linje i den västeuropeiska litteraturhistorien. Även om han denna gång inte går tillbaka till antiken, är ändå det berörda tidsavsnittet av aktningens längd, från 1500-talet till 1700-talets slut. Wretös internationella orientering och ambitioner är lovvärda. De kräver mycket av sin man, om han inte skall behöva driva den begränsning av föremålet för studiet, som är den nödvändiga baksidan av det vida tidsperspektivet, allför långt.

Redan omfånget (112 sidor brödtext) visar emellertid att den nya boken i själva verket är en starkt begränsad undersökning. De två huvudkapitlen, som de övriga fem syftar fram emot, är ägnade Johann Gottfried Herder. Med Wretös ord fullbordas i och med Herder »ingenting mindre än en kulturrevolution». Avsikten med boken är att sätta in detta »paradigmskifte» i ett idéhistoriskt och receptionsetetiskt sammanhang.

Tore Wretö tar fasta på »folkvisans» öde i den höglitterära världen; den nödvändiga begränsningen görs alltså till den process som leder till att den folkliga vislyriken när erkännande i bildade kretsar. Hur betydelsefull som kulturyttring visan än alltid varit – även under de sekler som gick i regelestetikens tecken – fick den inte plats i den litterära kanon. Den folkliga visan tillskrevs inte samma rang och värde som konstpoesin. I de tidigare kapitlen följs de trevande steg som tas mot det erkännande som kommer i och med Herder, då slutligen visan kan få en roll som direkt mönsterbildande för nyare lyrik. Herder framstår här som syntesen mellan två kraftfält, å ena sidan